

Радомир Ј. Поповић¹
Историјски институт
Београд (Србија)

УДК 343.91-053.6(497.11)"18"(049.32)
176.5(497.11)"18"(049.32)
316.728-057.874(497.11)"18"(049.32)
94(497.11)"18"(049.32)

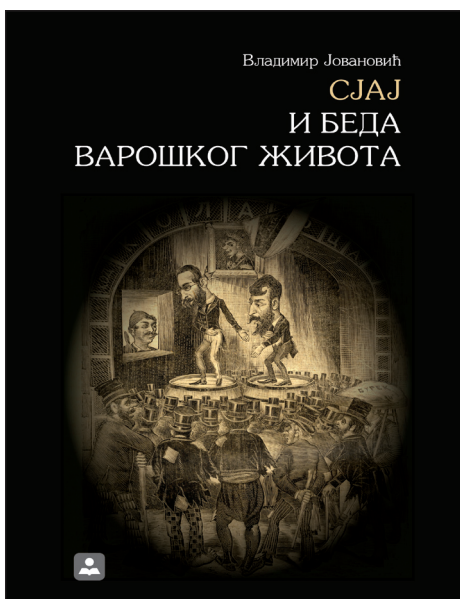
Приказ

Прихваћен 05.01.2018.

doi: [10.5937/socpreg51-16093](https://doi.org/10.5937/socpreg51-16093)

МАРГИНАЛНЕ ДРУШТВЕНЕ ГРУПЕ У СРБИЈИ – ПОГЛЕД У ПРОШЛОСТ

Владимир Јовановић: *Сјај и беда варошког живота – маргиналне скупине и државна реакција у Србији 19. века*. Београд: Завод за уџбенике, 2017, 272 стр.

У српској историографији у којој је, у суштини, и даље доминантан позитивистички приступ проучавања прошлости, са темама и методолошким приступом у којима средишње место заузимају процеси, догађаји и личности значајни за политичку, војну и дипломатску прошлост Србије и српског народа, рукопис Владимира Јовановића *Сјај и беда варошког живота* представља истинско освежење и новину. Узевши за парадигму свог погледа на прошлост маргиналне скупине друштва у Србији 19. века (проститутке, алкохоличаре, скитнице, робијаше...), те репресивне мере државног апарата у сузбијању девијантних и по јавни морал непожељних облика понашања појединаца и скупина, Јовановић је овом књигом пружио јединствен „поглед

одоздо” на србијанско друштво 19. века. Књига је занимљива и привлачна не само за историчаре, већ и за социологе, етнологе и антропологе, јер јединственим истраживачким и методолошким поступком Јовановић разбија дубоко уврежену представу о целовитости друштва у Србији 19. века („рај за сиромашног човека” како га је видео енглески путописац Херберт Вивијен (Herbert Vivian) крајем 19. века).

Осим што у тематском погледу представља новину, Јовановићев рукопис је занимљив и због однегованог стила којим је писан. У њему нема претенциозног истицања чињеница што је карактеристично за историографска штива, већ је у

¹ radomir.popovic@iib.ac.rs

првом плану слика једног друштва. Позивајући се на тезу Мишела Фукоа изнету у делу *Безбеднос, територија, сигунос* (2014) по којој су западноевропске државе у 18. веку развиле механизме „заштите државног блага”, то јест „поданика у маси”, Јовановић истиче да је и Србија у процесу државне еманципације током 19. века, простим преузимањем законских решења из суседне Аустријске монархије, применила модел у којем се уместо решавања, увећавао број повратника у свет маргине. Закључује да је реч „о својеврсној девијацији коју модернизацијски процеси какви су започети у Србији, попут убрзане урбанизације, развоја грађанског и појаве елитизма новог кова, неминовно изазивају” (Јовановић, 2017, стр. 13).

Треба имати на уму да је друштво у Србији у 19. веку убрзано прешло пут из ригидног османског феудалног друштва у специфично сељачко друштво, са ситним земљишним поседом. Укидањем феудалних односа 1835. године и озакоњењем неповредивости приватне имовине појединца Уставом из 1838. године, а нарочито Грађанским законом из 1844. године, створени су предуслови за имовинску диференцијацију, прво у варошима, а потом на селима. Средином 19. века степен раслојавања варошког становништва у Кнежевини Србији још није био довољно изражен и карактеристичан је за прединдустријска друштва. Речимо, шездестих година 19. века у варошима Србије мање од три одсто је богатих домаћинстава. До краја 19. века имовинска и класна диференцијација у варошима постаје већа што неминовно води увећању социјалне подвојености. У Јовановићевом фокусу, дакле, нису социјално-економске разлике, већ појавни облици друштвених девијација и државни интервенционизам у њиховом сузбијању. Отуда је структура књиге дихотомна: *Облици оштрајничког и маргиналног понашања, те Државна реакција и последице*. У првој целини налазе се следећи одељци: *Малолетничко простијивништво, Простијивуција у Београду, Алкохол – задовољство, навика или порок, Хомосексуалнос и српско друштво, Оштрајничко и оштрајници*. Друга целина подељена је на одељке: *Полиција и појединац, Лекари и болесници, Пројон скијница као мера контроле урбаног простора, Здравље и неја шела и Зајвори у Србији*. Јовановић пише: „Као обједињујућа тачка, послужио је сам феномен одбаченог и маргинализованог појединца, као и тенденције заостравања сукоба и умножавања тог феномена. Указивање на расцеп унутар, на први поглед индиферентне заједнице и једног наизглед монолитног друштва, изведено је анализом положаја неких од кључних актера тог процеса. Указивањем на могућу и вероватну судбину маргинализованог појединца – малолетног преступника, проститутке, скитнице или непоправљивог конзумента алкохола. Откривањем жалосног усуда мноштва неизлечиво болесних, насупрот сасвим различитог става државе и друштва према појави ретких и необичних облика отпадничтва, попут хомосексуалности у патријархалној Србији 19. века” (Јовановић, 2017, стр. 14).

Као врстан историчар и зналац историјских извора, Јовановић је ову својеврсну историографско-социолошку студију засновао на бројним и разноврсним изворима (архивска документа, мемоари, новине, дневници...) које је употпунио обилатим коришћењем књижевних дела српских реалиста (Лазе К. Лазаревића, Радоја Домановића, Стевана Сремца...). Истовремено, теоријске поставке, пре свих поменутог Фукоа, али и других, дају овом рукопису неопходну дубину и ширину. Јовановићев минуциозан истраживачки рад и акрибија утичу да се рукопис чита у једном даху.

Пред читаоцима је вредно вишеслојно научно дело, које ће са радошћу и знатижељом прихватити једнако стручна и шира читалачка јавност.

Radomir J. Popović¹
The Institute of History
Belgrade (Serbia)

MARGINAL SOCIAL GROUPS IN SERBIA - A LOOK INTO THE PAST

(Vladimir Jovanović, *Splendours and miseries of town life - marginal groups and state reaction in Serbia in the 19th century*, Zavod za udžbenike, Beograd, 2017, 272 pp.)

(Translation In Extenso)

In Serbian historiography, which is still, essentially, dominated by positivistic approach to studying the past, with themes and methodological approach where central spot is taken by processes, events, and personalities that are important for political, military and diplomatic past of Serbia and the Serbian people, Vladimir Jovanović's manuscript *The glow and misery of small-town life* presents a true refreshment and novelty. Taking marginal groups as a paradigm of his view of the past (prostitutes, alcoholics, bums, convicts...), as well as state apparatus' repressive measures in suppression of deviant and, in terms of public moral, unwanted behaviour of individuals and groups, Jovanović, with this book, gave a unique „look from above“ on 19th century society. The book is interesting and attractive, not only for historians, but also for sociologists, ethnologists and anthropologists, because with his unique research and methodological approach, Jovanović dispels a deeply rooted notion of integrity of Serbian society in the 19th century („a poor man's paradise“, as it was seen by an English travel writer Herbert Vivian, at the end of the 19th century (Herbert Vivian, 1897)).

Other than representing a thematical novelty, Jovanović's manuscript is interesting because of the delicate style in which it was written. It doesn't have pretentious fact stating, which is characteristic of historiographic literature but is primarily an image of a society. Calling on Michel Foucault's thesis exposed in „Security, territory and population“ (2014), by which Western European states in 18th century developed mechanisms of „protection of state treasure“, ie „subjects in mass“, Jovanović emphasizes that Serbia too, in the process of state emancipation during the 19th century, by simply taking over legal solutions from neighbouring Austrian monarchy, implemented the model which, instead of solving the problem, enlarged the number of those returning to the margin. He concludes that a „certain deviation that is inevitably caused by processes of *modernization*, such as those started in Serbia, like urbanization, development of civil elitism, as well as new breed

¹ radomir.popovic@iib.ac.rs

elitism” (Jovanović, 2017, p. 13). One should bear in mind that Serbian society quickly transformed from a rigid Ottoman feudal society into a specific peasant one, with small estates. By canceling feudal relations in 1835. and legislating the inviolability of individual’s private property with the constitution of 1838, and especially with Civil Code of 1844, preconditions were set for property differentiation, first in small towns, and then in villages. In the middle of 19th century, the degree of inequality among the small town residents in the Principality of Serbia was not conspicuous enough and was characteristic of pre-industrial societies. For example, in the 1860s there was less than 3% of rich households in small towns in Serbia. By the end of the 19th century, property and class differentiation in small towns becomes bigger, which inevitably lead to social inequality. Therefore, social differences are not in Jovanović’s focus, but the appearances of social deviations and state intervention aimed at its suppression. That makes the book’s structure dichotomous: ***The forms of apostate and marginal behavior*** and ***State’s reaction and consequences***. The first part contains the following sections: *Juvenile crime, Prostitution in Belgrade, Alcohol – a pleasure, a habit or a vice, Homosexuality and Serbian Society, Apostasy and Apostates*. The second part contains these: *Police and the individual, Doctors and patients, Persecution of bums as a measure of urban space control, Health and body care and prisons in Serbia*. Jovanović writes: “As a unifying point, the very phenomenon of discarded and marginalized individual was used, as well as tendencies of conflict escalation and enlargement of that phenomenon. Pointing at a scission inside, at a first glance, unified community and a seemingly monolithic society was carried out by analyzing the position of some of the key actors of that process. Pointing at a possible and probable faith of a marginalized individual – juvenile criminal, prostitutes, bum or incorrigible alcohol consumer. Discovering the sad fate multitude of terminally ill, in contrast to the completely different attitude of the state and society towards the appearance of rare and unusual forms of social apostasy, such as homosexuality in the patriarchal Serbia of the 19th century” (Jovanović, 2017, p. 14).

As a splendid historian and a connoisseur of historical resources, Jovanović based this historiographical-sociological study on numerous and diverse sources (archive documents, memoirs, newspapers, journals...), which were complemented by literary works of Serbian realists (Laza K. Lazarević, Radoje Domanović, Stevan Sremac...). At the same time, theoretical postulates, first of all, the aforementioned Foucault, but others too, give this manuscript the necessary depth and width. Jovanović’s minutes research work and ascribed make this manuscript a real page-turner.

This is a valuable, multilayered scientific work, which will be accepted equally, with joy and curiosity, by expert and wider reading audience.

REFERENCES / ЛИТЕРАТУРА

- Foucault, M. (2014). *Security, Territory, Population*. Novi Sad: Mediterran publishing [In Serbian]
 Vivian, H. (1897). *Servia: the Poor Man’s Paradise*. London: Longmans, Green and Company
 Jovanović, V. (2017). *Splendours and miseries of town life*. Beograd: Zavod za udžbenike